



Roman Bireylerde Dini Yönelim

Beyza ATAN | orcid.org/0000-0002-2909-3234 | byzkdmbk@gmail.com

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı,
Bursa, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Prof. Dr. Mustafa Naci KULA | orcid.org/00000-0003-1763-9620 | mnacikula@uludag.edu.tr

Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Öz

Din, her toplumu farklı derecede etkileyen kültürün temel unsurlarından birisidir. İnansa da inanmasa da her insanın din ile bir ilişkisi olduğu bilinmektedir. Roman toplumunda da din yaşamın merkezinde bulunur. Çalışmamız Romanların dini yönelim biçimlerini ortaya çıkarmayı amaçladığından empirik bir alan çalışması olma özelliği taşımaktadır. Araştırmamızın amacı Romanların farklılıklarını ortaya koymak değil, diğer toplumlar tarafından bilinmeyen yönlerini ortaya çıkarmaktır. Araştırmamızda Bursa il merkezinde Roman mahalleleri olarak bilinen yerlerde ikamet eden Romanların dini yönelim biçimleri demografik değişkenlere göre analiz edilmeye çalışılmıştır. Örneklem grubunun yaşam alanları ziyaret edilerek birebir görüşmeler yapılmıştır. Araştırmamızın temel hipotezi, Roman bireylerin dini yönelim biçimlerinin demografik değişkenlere göre farklılık göstereceğidir. Çalışmamız kuramsal çerçevenin oluşturulduğu teorik bölüm, analiz sonuçlarının yer aldığı bulgular ve bulguların değerlendirildiği sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırmaya Bursa'dan 18 yaş ve üzeri 122 Roman birey katılım sağlamıştır. Roman bireylerde Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği puan ortalaması 113,29 olarak bulgulanmıştır. Roman bireylerin dini yönelim puanları sırasıyla içsel dini yönelim (41), dışsal dini yönelim (30), katı kuralcı dini yönelim (29), sorgulayıcı dini yönelim (14,5) olarak tespit edilmiştir. Romanların dini bilgileri yeterli olmasa da dindarlık söz konusu olduğunda iç güdümlü dindar oldukları tespit edilmiştir. Çalışmamız sonucu elde edilen veriler doğrultusunda Romanları daha iyi tanınamız ve anlamamız

gerçekleşecektir.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Dini Yönelim, İçsel, Dışsal, Sorgulayıcı, Katı Kuralcı, Roman.

Atıf Bilgisi

Atan, Beyza – Kula, Mustafa Naci. "Roman Bireylerde Dini Yönelim". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (Temmuz 2024), 613-641. DOI: 10.69576/ihya.1456994

Geliş Tarihi	22.03.2024
Kabul Tarihi	13.05.2024
Yayın Tarihi	25.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme Bu makale, sorumlu yazar Beyza Atan'ın Prof. Dr. Naci Kula danışmanlığında üzerinde çalıştığı "Roman Bireylerde Tanrı Algısı, Dini Yönelim ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Karşılaştırmalı Bir Saha Araştırması" başlıklı doktora tezinin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 27 Ağustos 2021 tarihli, 2021-07 oturum sayılı, 17 karar numarası ile etik kurul onayı alınmıştır. Etik Belgesi çalışmanın sonundadır.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Çalışmanın Tasarlanması: BA (%50), MNK (%50). Veri Toplanması: BA (%50), MNK (%50). Veri Analizi: BA (%50), MNK (%50). Makalenin Yazımı: BA (%50), MNK (%50). Makale Gönderimi ve Revizyonu: BA (%50) BMK (%50).
Yazar Katkıları	ihyajournal@gmail.com
Etik Bildirim	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Çıkar Çatışması	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Finansman	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Telif Hakkı & Lisans	

Religion Orientation in Gypsy Individuals

Beyza ATAN | orcid.org/0000-0002-2909-3234 | byzkdmbk@gmail.com

PhD Student, Bursa Uludag University, Faculty Theology, Department of Philosophy of Religion,
Bursa, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Mustafa Naci KULA | orcid.org/00000-0003-1763-9620 | mnacikula@uludag.edu.tr

Prof. Dr., Bursa Uludag University, Faculty Theology, Department of Philosophy of Religion,
Bursa, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03tg3eb07>

Abstract

Religion is one of the basic elements of culture that affects each society with a different degree. It is known that every person has a relationship with religion, whether they believe or do not. Religion is in the center of life at gypsy society. Since our study aims to reveal the religious orientation styles of gypsies, it is an empirical field study. The aim of our research is not to reveal the differences of gypsies, but to reveal aspects of them that are unknown to other societies. In our research, the religious orientation patterns of gypsies residing at places known as gypsy neighborhoods at the city center of Bursa were tried to be analyzed according to demographic variables. The living spaces of the sample group were visited and one-on-one interviews were conducted. The main hypothesis of our research is that the religious orientation styles of gypsy individuals will differ according to demographic variables. Our study consists of the theoretical part where the theoretical framework is created, the findings where the analysis results are included, and the conclusion parts where the findings are evaluated. 122 Gypsy individuals participated in this research who are located at Bursa and aged 18 and over. The average score of the Revised Muslim Religion Orientation Scale in Gypsy individuals was found to be 113.29. The religious orientation scores of gypsy individuals were determined as intrinsic religion orientation (41), extrinsic religion orientation (30), fundamental religion orientation (29) and quest religion orientation (14.5). Although Gypsies' religious knowledge is not sufficient, it has been determined that they have an intrinsic religion orientation. In line with the data obtained as a result of our study, we will be able to

know and understand Gypsies better.

Keywords

Philosophy of Religion, Religion Orientation, İntrinsic, Estrinsic, Quest, Fundamental, Gypsy.

Citation

Atan, Beyza – Kula, Mustafa Naci. "Religion Orientation in Gypsy Individuals". *İhya International Journal of Islamic Studies* 10/2 (July 2024), 613-641. DOI: 10.69576/ihya.1456994

Date of Submission	22.03.2024
Date of Acceptance	13.05.2024
Date of Publication	25.07.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External This article was written by It was produced using the data of the doctoral thesis titled "A Comparative Field Study on the Relationship Between Gypsy People's Perception of God, Religious Orientation and Hope Levels", on which the responsible author, Beyza Atan, is working under the supervision of Prof. Dr. Naci Kula. Ethics committee approval was received from Bursa Uludağ University, Social and Humanities Research and Publication Ethics Committee, dated 27 August 2021, session number 2021-07, decision number 17. Ethics Certificate is at the end of the study.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Author Contributions	Conceiving the Study: BA (%50), MNK (%50). Data Collection: BA (%50), MNK (%50). Data Analysis: BA (%50), MNK (%50). Writing up: BA (%50), MNK (%50). Submission and Revision: BA (%50) MNK (%50).
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ihyajournal@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Extended Abstract

The way individuals think plays an important role in understanding and making sense of the world. We judge people and events according to the schemas and representations we already have in our minds. Our prejudices prevent us from perceiving social reality objectively. While defining and evaluating the other, our prejudices enable us to make incomplete and incorrect definitions. As a result, discrimination and marginalization are reinforced. Unfortunately, Gypsies have been conceived as “other” in every period and everywhere in history. “Religious other” can be between people of different religions as well as people of the same religion. As with Gypsies, members of the society become separated because of this. However, religion plays a unifying role in society. Gypsies have been subjected to discrimination in various forms and sizes throughout the history. This situation has been the subject of historical documents, films, literary works and current research. Unfortunately, discrimination and racism against Gypsies continued in every geography. One of the most important institutions of social life is religion. Religion plays a decisive role from individual attitudes and behaviors to social relations. Because of this decisive role in human and social life, religion continues to be the focus of attention of many philosophers today. Individuals' religious beliefs and values give us information about their religious orientation. Religious evaluations and reactions to pertaining of religion are some of the indicators of religious orientation. We think that if we know the religious orientations of Gypsies, who are the others of our society, we can change our prejudices about them. To believe or not to believe, or even to be religious or not, is a matter entirely related to personal preferences. When it comes to religious orientation, people's beliefs, thoughts, behaviors, expectations and feelings need to be considered together. It can be stated that people who carry out their daily routines consistent with their religious beliefs and live in harmony with religious values have high religious orientations. When gypsies are mentioned, the first thing that comes to mind is being a nomadic community. Gypsies are a community that accepts and adapts to the religion of the countries they live in. However, it is also a known fact that they accept the religions of the countries they live in but remain indifferent to the principles of faith. It is not possible to talk about a special religion and belief principles of Gypsies. However, they have cultural values that they transmit from generation to generation and trying to keep alive. Gypsies are a community that continues their closed social structure today. The lives of Gypsies are not fully known and even unrealistic information is produced about their beliefs. As a result, Gypsies have been constantly excluded from the societies in which they live. In order to correct the misinformation spread about Gypsies, studies in the field of social science should be increased. It is thought that researching the ways of religious perception and living will contribute to obtaining accurate information about Gypsies. In the first part, which constitutes the theoretical part of the research, information is given about Gypsies, religion, religiosity, religious orientation, and religious orientation forms. The information

obtained from the data was used by scanning theses and academic publications on the subjects of Gypsy individuals and religious orientation. The data were compared with similar studies on the subject. The second part of the research consists of the findings of the data obtained through the survey technique. Revised Muslim Religion Orientation Scale used in our research consists of intrinsic, extrinsic, fundamental and quest religion orientation sub-dimensions. The scale has 21 items and is a 7-point Likert type. This scale was developed by Harlak, Eskin and Demirkıran (2008) and then revised by Ercan (2009) by adding a dimension that also measures fundamental religious orientation. The scales were applied to a total of 122 randomly selected Gypsy individuals. Our research was conducted in Bursa City, Yıldırım District, Selimzade and Beyazıt Districts. Beyazıt and Selimzade neighborhoods, where we conducted our field research, are regions with a high Gypsy population. The data collected for our study was transferred to the SPSS v25 data set for analysis. The third section includes analysis and comments regarding findings. It was determined that Gypsy individuals received the highest score in intrinsic religion orientation and the lowest score in quest religion orientation. Intrinsic religion orientation is respectively followed by extrinsic religion orientation and fundamental religion orientation. No statistically significant relationship could be detected between the scale scores in Gypsy individuals according to age, gender and economic level variables. A statistically significant and negative relationship was found between education level and religious orientation.

Giriş

Bu dünyaya geldiğimizde birtakım ahlaki değer ve dini inançları hazır buluruz. Ahlaki değer ve dini inançlarla örümlü bir dünyaya gelsek bile doğuştan ahlak yapımız yoktur ve dindar olamayız. Tüm bunları kişisel, zihinsel ve psiko-sosyal gelişim sürecinde çevrenin de etkisiyle ediniriz. Toplumda hakim olan dini ve felsefi öğretileri içselleştirerek öznel bir dindarlık şekli geliştiririz.

İnsan birçok canlıdan farklı olarak bilişsel yeteneklere sahip olarak yaratılmıştır. Algılama ve muhakeme yeteneği ile insanlar evrende özel bir konuma sahiptir. İnsanların sahip olduğu bu bilişsel yeteneğin olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz tarafları da bulunabilmektedir. İnsan önce kendinin sonra kainatın farkına varır. Kendini ve kainatı sürekli sorgulayan insan yabancı olduğu kişiyi ötekileştirebilmektedir. Ötekini tanımlarken ve değerlendirirken önyargılarımız kör nokta olarak karşımıza çıkar. Bunun sonucunda ayrımcılık ve ötekileştirme vuku bulabilir. Önyargılar belirli bir dış grup hakkında olumsuz dogmatik kanaatleri içerebileceğinden peşinen hüküm verme söz konusu olabilir. Önyargı farklı insanlar, milliyetler ve etnik gruplar hakkında katı ve kapalı kanaatlere sebebiyet verebilir.¹

Romanlar 7.ve 10. yüzyıllar arasında Hindistan'dan siyasi ve sosyal nedenlerle farklı gruplar halinde dünyanın çeşitli bölgelerine göç ederek yayılan bir topluluktur.² Gerek fiziksel görünüşleri gerekse kültürleri dolayısıyla geldikleri yerlerin ötekisi olmuşlardır. Bundan dolayı göç ettikleri yerlerin yerel halkıyla ilişkileri mesafeli kalmıştır. Bu mesafe onların yerel halkla geliştirdikleri ilişkilerde çatışmalar yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Toplum yapıları kapalılık özelliği gösterdiğinden onlar hakkında çeşitli efsaneler üretilmiş, yaşam tarzları yerel halk ve otoritelerce farklı kabul edilip ilişkiler sınırlı tutulmuştur.

Romanların tarihsel olarak kendilerini anlatmamaları veya anlatmayı tercih etmemelerinin diğer toplumlar tarafından az bilinir olmalarına, dışlanma ve ötekileştirilme sorunu yaşamalarına neden olduğu söylenebilir. Toplum tarafından sürekli dışlanmaları Romanları içinde yaşadıkları topluma karşı kendilerini koruma içgüdüleri geliştirmelerine sebebiyet vererek içine kapalı bir toplum haline getirmiştir. Romanların kendilerini toplumdan izole etmeleri onlarla iletişime girmemizi güçleştirmiştir.

Din toplumun alışkanlıklarını değiştirme ve dönüştürme gücüne sahip bir gerçekliktir.³ Toplumun dinsel yaşayış biçimi, dini bilgi ve öğretilere dayalı olmakla birlikte, önceki alışkanlık ve ritüellerle de ilintili olabilmektedir. Dini bilgi ve inanç düzeyi bireylerin tutum ve davranışlarına yansımaktadır. Bu tutum ve davranışlar gözlemlenerek bir kişinin dini yönelimi hakkında tahminde bulunabiliriz. Din kurallarıyla birlikte günlük hayatı dizayn edebilme özelliğine sahiptir. Dindarlık öznel, kişisel anlayış ve kültürel faktörlere göre

¹ Çiğdem Kaçıtçıbaşı, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar* (İstanbul: Evrim Yayınları, 2014), 8-9.

² Ali Rafet Özkan, *Türkiye Çingeneri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 4.

³ Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 67.

çeşitlilik gösterebilir. Diğer kültürlerde olduğu gibi Romanlarda da din hayatın merkezinde yer almaktadır. Çünkü, din insan hayatını her yönüyle kuşatmakta ve etkilemektedir. Din değerler sistemi olarak kişiyi kuşatır. Dini değerler ve toplumsal normlar ekseninde kişi hayatını özgürce yaşamaya çalışır.

Ülkemizde Romanların tarihsel gelişimi hakkında 1990'lı yıllardan itibaren genellikle ampirik düzlemde saha araştırmaları yapılmıştır. Bu araştırmalar yapılırken küçük gruplarla çalışılmış elde edilen sonuçlar genellemeler yapılarak sunulmuştur. Ülkemizde Roman bireyler hakkında yapılan başlıca çalışmalar Suat Kolkusa'nın hazırladığı "Dünden Bugüne Çingeneler", Mustafa Malkoç'un "Sosyal Hayat, Din Anlayışı ve Eğitim Açısından Bursa Çingeneleri" örnek olarak gösterilebilir. Dinler Tarihi alanında Ali Rafet Özkan'ın "Türkiye Çingeneleri", adlı eser Romanlar hakkında ilahiyat alanında yazılmış bir kaynaktır. Eserde Türkiye'de yaşayan Romanların dini inanç ve ritüelleri anlatılmıştır. Eser Avrupa kaynaklı referanslar kullanılarak yazıldığı için bilgilerin doğruluğu ve gerçekliği tartışılabilir. Avrupa asıllı kaynaklar Romanların mitolojik ve batıl inançlar, hatta sapkın inançlar içinde olduğu izlenimine kapılmamıza neden olabilmektedir.

Romanlar hakkında üretilen önyargılar onlar hakkında sahip olunan eksik veya yanlış bilgilerden kaynaklanabilmektedir. Romanlarla ilgili önyargılar dini içerikle güçlendirilerek hurafelerin daha kolay yayılmasını sağladığı söylenebilir. Avrupa ve Orta Doğu toplumlarında Romanlar hakkında nefret söylemleri ortaktır. Hayatlarında Roman bir bireyle gerçek bir ilişki ve iletişim kurmamış kimseler, onlar hakkında detaylı bilgiler verebilmektedir. Bu bilgiler genellikle kanıksandığı için başkaları için bir sorun olarak görülmebilmektedir. Fakat bu durum Roman bireyler için toplumsal uyumu zorlaştıran bir durum haline gelebilmektedir. İnsanlık tarihi cinsiyet, inanç, etnik köken gibi birçok önyargı ve ayrımcı tutumlara sahne olmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Romanların Tarihsel Süreci

Romanlar uzun yıllar konar göçer bir yaşam tarzı benimseyen, kökenlerinin Hindistan'a dayandığı bilinen bir topluluktur. İran Şahı Ardaşir M.S. III. Yüzyıl'da Kuzey Hindistan'ı (Pakistan) fethederek Pers Devleti'nin (İran) sömürgesi haline getirmiştir. Fethedilen bölge insanları daha iyi bir yaşam amacıyla İran'a göç etmeye başlamıştır. Romanların göç yolculuğu V. Yüzyılda Hindistan'ın Sinti Bölgesi'nden başlamıştır. Hindistan'ın Persler tarafından fethedilmesiyle birlikte Romanlar Hindistan ve İran arasında M.S. V. ve VII. Yüzyıl'lar arası göç etmişlerdir. Romanlar savaşların sürmesi, tehcir, takip, ekonomik ve güvenlik nedenlerinden dolayı göç etmeye devam etmiştir.⁴ Ülkelerinde yaşanan askeri çatışma ve başka ülkelerde yeni fırsatların olacağına dair beklenti Romanların İran'a giriş sebeplerindedir. Hindistan İran'ın bir sömürgesidir. Hindistan ve İran arasındaki politik ilişkilerin, İran'ın ilk göç durağı olmasını kolaylaştırmıştır.

⁴ Donald Kenrick, *Çingeneler Ganj'dan Thames'e*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Homer Kitapevi, 2006), 25.

Hindistan'dan yapılan göçlerin güzargahı ilk olarak Afganistan, İran, Türkiye (Anadolu) ve Balkanlar üzerinden gerçekleşmiştir. İkinci güzargah Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar, üçüncüsü ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olmuştur.⁵

IX. ve X. Yüzyıl'larda Avrupa'ya göç eden Romanlar, XIII. ve XIV. Yüzyıl'larda Avrupa tarihine girdiği bilinmektedir. Avrupalılar Romanlarla karşılaştıklarında ilk olarak onlara ilgi ve merak duymuşlardır. Avrupa ülkeleri Romanları ülkelerine kabul ettikleri ilk zamanlarda onlara iyi bir şekilde davranmıştır. Romanlara karşı bu tutum kısa süreli olmuştur. Romanlar Avrupalılara Mısır'dan geldiklerini dini açıdan Hıristiyan olduklarını söylemişlerdir. Avrupa'ya göç etme sebebi olarak dinlerini yaşamak istemeleri, geldikleri yerde dini açıdan baskı gördüklerini dile getirmişlerdir.

Romanlar kısa bir süre sonra göç ettikleri Avrupa'da baskılara maruz kalmışlardır. XV. ile XX. yüzyıllar arasında Romanlara Türk ajanı olarak iftira atılmış bundan dolayı aşağılanmış, suçlanmış ve cezalandırılmışlardır. Zamanla potansiyel suçlu gözüyle bakılan Romanlar sınırdaşı edilmeye başlanmış hatta zorla göç etmeleri sağlanmıştır. Avrupa tarihi incelediğinde Romanların işlediği ferdi kanun dışı davranışların Romanların tamamının kanun dışılıkla itham edilmesine neden olduğu görülecektir. Günümüzde de Avrupa ülkeleri Romanlara karşı olumsuz tutum ve davranışlarını sürdürmektedir.

1.2. Osmanlı Döneminde ve Anadolu'da Romanlar

Romanların Anadolu'daki varlığı literatürlerde yer aldığı kadarıyla Bizans'ta geçirilen zamana kadar oluşmamış ve olgunlaşmamıştır. Romanların Anadolu topraklarına geliş tarihi net bilinmemekle birlikte 820-834 yılları arasında Araplar tarafından Bizans topraklarına sürülmesiyle bağdaştırılmaktadır. Buradan da 1071 tarihinden itibaren Anadolu'ya geldikleri bilinmektedir.⁶ Osmanlı Devleti'nin son çeyrek yüzyılında Balkanlardaki nüfus mübadelesiyle Romanlar ülkemize kitleler halinde gelmiştir. Romanların ikinci yurdu olarak Balkanlar kabul edilir. Balkanlar Osmanlı İmparatorluğunun, hakimiyet alanının büyük bir kısmını oluşturur. Romanlar Balkan ve Osmanlı topraklarına göç edince kendilerini Müslüman olarak tanıtmışlar dinlerini burada daha iyi yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Romanlar göç ettikleri yerlerde kendilerini kabul ettirebilmek için ülkede hakim olan dine uygun yaşam tarzını benimsemektedir.

Osmanlı'da Romanlara Avrupa'dan daha farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Göçebe yaşam süren Romanlar Osmanlı Devleti tarafından yerleşik hayata uyum sağlamaları için teşvik edilmiştir. Bu düzene uyum sağlayan Romanlar bireysel haklardan daha fazla ve kolay şekilde yararlanmışlardır. Osmanlıda yaşayan Romanlar Müslüman ve Hıristiyan olarak

⁵ Melih Duygulu, *Türkiye'de Çingene Müziği* (İstanbul: Pan Yayınları, 2006), 16.

⁶ Ali Rafet Özkan, *Türkiye Çingeneleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 21.

2 cemaatten oluşmaktadır. Göçebe yaşamlarına devam etmek isteyen Romanlardan Hıristiyan ve Müslümanların birlikte hareket etmesine izin verilmemiştir.⁷

Osmanlıda Romanlar orduda bile görevlendirilmiştir. Devlet tarafından disiplin altında tutulan Romanlar hukuki olarak hususi nizamla bağlıdırlar. Buldukları coğrafi yere göre farklı hizmetlerde görevlendirilen Romanlar gemi tamiri ve yapımı, gemi malzemesi temini, köprü inşası, nakliye işleri, menzillerde zahire toplanması, kalelerin onarımı gibi alanlarda istihdam edilmiştir.⁸ Avrupa'nın Romanlara karşı uyguladığı yaptırımlar hatta işkenceler karşısında Osmanlı Devleti şefkatli ve insancıl bir tutum sergilemektedir. Uygulanan devlet politikalarına rağmen Osmanlı döneminde Romanların kalıcı bir mekanları ve belli meslekleri olmamıştır. Romanlar birçok meslek alanında çalışsa bile en çok demircilik ve müzisyenlik alanına yönelmişlerdir. Bu sebeple refah seviyeleri düşük kalmıştır.

Romanların göçebe hayat tarzlarından dolayı Osmanlı Devleti onlardan düzenli bir şekilde vergi toplayamamıştır. Bu duruma çözüm bulmak amacıyla yeni fethedilen yerlere Romanlar yerleştirilerek onlara toprak verilmiş, yerleşik hayata geçişleri sağlanarak, ziraata teşvik edilmişlerdir. Bu şekilde hem Romanlar kontrol altında tutulmuş hem de düzenli vergi ödemeleri sağlanmıştır. Romanlar, Avrupa'daki akrabalarına göre aynı zaman diliminde Osmanlı topraklarında daha özgür yaşamış ve devlet tarafından tanınmışlardır.

Romanlar nereye göç ederlerse etsinler o toprakları kendi ana vatanları olarak kabul etmişlerdir. Türkiye'de yaşayan Romanlar temel olarak üçe ayrılır: Romlar, Domlar ve Lomlar. Romlar, Türkiye'nin Batı bölgesinde özellikle Trakya'da yaşayan, Avrupa Romanlarıyla ortak kültürel özellikler paylaşan kesimdir. Nüfus sayımı etnik kimliğe dayalı yapılmadığı için net rakam bilinmemekle birlikte Romanlar "Roman Mahallesi" diye adlandırılan gecekondulu tip evlerde yaşarlar.

Yaygın adıyla Nawarlar olarak bilinen Domlar, Türkiye'nin daha çok Güneydoğu bölgesinde yaşayan Ortadoğu'daki Romanların bir koludur. Domlar da diğer Roman grupları gibi yaşadığı bölgede hakim olan dili ve kültürü benimsemişlerdir. Ana dil olarak Kürtçe ve Arapça konuşurlar. Bazı Dom bireyler Roman olmayı reddederek kendilerini Kürt Göçebesi, Mıtrıp, Karaçi gibi isimlerle adlandırmaktadır. Domlarda aile yapısı geniştir. Dom ailelerinde şeyh denilen aile büyükleri vardır. Şeyhler o ailenin kontrolünden sorumludur.⁹

Poşa adıyla bilinen Lomlar ise 11. Yüzyıl'da Selçuklu ve Osmanlı döneminde Anadolu'nun doğusuna yerleştiği düşünülen gruptur. Lomlar 19. Yüzyıl sonlarında Kafkasların işgalinden sonra Rusların etnik temizlik yaptığı zamanlarda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır.¹⁰ "Poşalar" Artvin, Bayburt, Erzurum, Erzincan'da yarı göçebe

⁷ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005), 97.

⁸ Suat Kolukırık, *Yeryüzünün Yabancıları* (İstanbul: Simurg Yayınları, 2008), 15.

⁹ Kolukırık, *Yeryüzünün Yabancıları*, 5-6.

¹⁰ Adrian Marsch, "Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni", *European Roma Rights Center Series* 17 (2008), 22.

olarak yaşamakta bohçacılık ve seyyar satıcılıkla uğraşmaktadırlar. Köken olarak Ermenistan'ı benimsemekte Roman olduklarını kabul etmemektedirler.¹¹

1.3. Romanların Sosyo-Kültürel Özellikleri

Romanlar birbirinden farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Romanlar Avrupa'da "Bohemyalı", Osmanlı'da "Kıpti", Türkiye'de bölgelere göre değişiklik göstermekle birlikte çoğunlukla "Çingene" olarak tanınmaktadır. Çingene kelimesine yüklenen olumsuz anlamlardan dolayı bazı gruplar kendilerini çingene olarak değil Roman olarak isimlendirmektedir. Kendini her şeye rağmen "Çingene" olarak tanımlayan Romanlarda görülmektedir. Çingene kelimesini kullanmaya devam edenler, bu kelimeyi atalarının mirası olarak görmektedirler.

Romanların kullandığı dile Romanî veya Romanes denilmekle birlikte yapılan araştırmalar ışığında Hint Avrupa Dil Grubu'na ait olduğu tespit edilmiştir. Romanların kullandığı bu dil eski Hint Sanskritçesi'ne ait özellikleri taşımaktadır. Romani dilinin tarihini araştırmak için lehçeler üzerine yapılan çalışmalar kendi aralarında birlik sağlayamamıştır. Çünkü Romani dilini okuryazar olmayan bir halk kullanmıştır.

Romanlar genel olarak yerleşik halde yaşamakla birlikte içlerinde göçebe olarak yaşayan gruplar da vardır. Avrupa'da ve Türkiye'de yaşayan Romanlar kapalı toplum özelliklerini sürdürmektedirler. Romanlar, çoğunlukla Romanların olduğu mahallelerde ikamet etmektedirler.

Her toplulukta olduğu gibi Romanlarda da aile kurumu, kimlik gelişimi için etkin unsurların başında gelir. Gerek maddi yetersizlik gerek de kişisel tercihlerden dolayı Roman ailelerde birkaç neslin bir arada yaşadığı gözlemlenmektedir. Toplumumuzda geniş aile yapısının yerini çekirdek aile yapısı almıştır. Geçim sıkıntısı çekmeyen Romanlar arasında da kalabalık aile yapısına artık rastlanmamaya başlanmıştır. Aile üyelerinin bir kısmı ya hapisanededir ya da hapisane deneyimine sahiptir. Roman ailelerde erken yaşta evlilik yaygın olmakla birlikte çocuk sahibi olmak oldukça önemlidir. Aile içinde kadının en önemli rollerinden biri anne olup çok çocuk dünyaya getirmek, özellikle de erkek çocuk dünyaya getirmektir. Erkek çocuk dünyaya getiremeyen kadın romni yani kadınlık vasfına bile erişemez.¹²

Aile güven, sevgi, eğitim ve koruma ihtiyacının karşılandığı bir kurumdur. Aile her toplumda ve toplulukta en önemli kurumların başında geldiği gibi Romanlar için grup içi ve grup dışı ilişkilerin belirlendiği ve yönlendirildiği, sosyal dayanışmanın olduğu kurumdur. Romanlar bir huzursuzluk yaşanmaması için eşlerinin Roman olmasını tercih etmektedir. Fakat Roman olmayan birisiyle evlenmeye karşı degillerdir. Romanlar arasında Roman olmayanlarla evlenip akrabalık bağı kuran kişiler de mevcuttur. Romanların eş

¹¹ Özkan, *Türkiye Çingeneleri*, 61.

¹² Aysin Sal, *Türkiye'de Yaşayan Çingenelerin Sanatsal Olarak Ele Alınışı* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 25.

seçiminde kendi çevrelerinden faydalanmaları kapalı bir toplum olma özelliklerindedir. Romanlar arasında akraba evliliklerinin yaygın olduğu bilinmektedir.

Dünya coğrafyasının farklı yerlerine yayılan Romanların, yaşam tarzları birbirine benzerdir. Romanların yaşam tarzı genellikle günü birliktir. Romanlar buldukları toplumlarda icra ettikleri mesleklerle statüleri belirlenmiştir. Yaşadıkları coğrafyalara özgün olan ve yaygın bir şekilde kullanılan müzik aletleriyle sanatlarını icra eden müzisyen Romanlar oldukça fazladır. Göçebe ve yarı göçebe hayat tarzları onların meslek seçimlerinde ata mirasını devam ettirmelerine olanak sağlamıştır. Yerleşik hayatı seçen Romanların diğer gruplarla ilişkileri sınırlı tutulduğu için onlar da geleneksel mesleklerini, el sanatlarını korumuştur. Geleneksel mesleklerden sayılan demircilik, kalaycılık, sepetçilik, süpürgecilikle uğraşan Romanların ürettikleri ürünler günümüz modern dünyasında karşılık bulamamaktadır. Bu meslek grupları dışında Romanlar genellikle ayakkabı boyacılığı, kağıt veya hurda toplama, hamallık gibi düşük ücretli ve herhangi bir eğitim gerektirmeyen işlerle kazanç elde etmektedir.

Yoksulluk ülkemizde genel bir problem olarak değerlendirilmektedir. Romanlar da uzun yıllar yoksulluk ve yoksulluk sınırının altında günlük kazançlarla yaşamış, kamu veya özel kurum ve kuruluşlarda istihdam imkanı bulamamıştır. Genç Romanlar sırf Roman olmalarından dolayı birçok işveren tarafından tercih edilmemekte işsizlikle mücadele etmektedirler. Romanlar çoğu zaman kamu kurumlarının nakdi ve aynı yardımlarıyla geçimlerini desteklemeye devam etmektedirler.

Roman halkının eğitim eksikliği dinî eğitim ve bilgi eksikliğinde de kendini göstermektedir. Eğitim hayatına fazla dahil olmayan Romanların özellikle toplumdan dışlanmaları, erken yaşta evlenmeleri, evde veya işte çok küçük yaşlarda çalışmaya başlamaları okullaşma oranını düşürmektedir. Romanların karakteristik özelliklerinden biri olan özgür yaşam isteği, düzenli bir iş veya eğitim hayatına devamlılığa engel oluşturmaktadır. Dışlanma Romanlar arasında yaşanan sorunların başında gelmektedir. Romanlarla aynı ortamda olmaktan hoşlanmayan çok kişi vardır. Gerek özel gerek resmi kurumlarda dışlanma yaşayan Romanların en az ötekileştirildikleri yer ibadethanelerdir.

Gerek icra ettikleri meslekler gerekse yaşamlarının çoğunu dışarıda geçiyor olmaları nedeniyle Romanların temizliğe fazla özen göstermediği söylenebilir. Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in hadislerinde temizliğin önemi hakkında bahsedilmiştir. Hem kişisel temizlik hem de ibadet amaçlı temizlik için ilke ve şartlar getirilmiştir. İslam dininin özünde insanlar arası ayrımcılık yoktur ve tüm insanlar için temizlik vurgusu vardır.

Barındırdığı kültürel çeşitlilikle birlikte dünyamız mozaik bir yapıya sahiptir. Kültürel ve sosyolojik bir zenginlik olan bu durum, zaman zaman uyum sorunlarına da neden olabilmektedir. Modern dönemle birlikte çok seslilik, çok kültürlülük ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu çok kültürlülük süreci içerisinde Romanlara ayrılan pay maalesef ki görünür olmaktan çok uzaktır.

1.4. Din

Dinin tanımı farklı bakış açılarına göre yapılmakla birlikte bu tanımlar dinin yapısal anlamda çok yönlü ve karmaşık oluşundan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı dinin tam bir tanımının yapılması zorlaşmakta, bir görüş birliği sağlanamamaktadır.¹³ Dinin tanımını yapanlar kendi bakış açılarını da bu tanımlara yansıtmaktadırlar.

Arapça kökenli bir kelime olan din, sözlükte; “itaat, ceza ve mükâfat, örf, âdet, tutulan ve gidilen yol, millet vb.” anlamlara gelmektedir.¹⁴

Fromm¹⁵ dini, “bir grup tarafından paylaşılan (kabul edilen) ve o grup bireylerine kendilerini adayabilecekleri bir hedef sunan ve de onlara ortak bir davranış biçimi veren bir sistemdir” şeklinde ifade etmektedir.

R. Otto dini, Kutsal’ı bilerek bir taraftan gelişmek suretiyle, diğer taraftan Kutsal’ın belirginleşmeye başlaması sonucu tarihin getirdikleri¹⁶ şeklinde tanımlamıştır.

William James din konusunda, “en iyi şeylerin sonsuz şeyler olduğunu ve bizim bu sonsuz şeylere inanmakla daha iyi olacağımız” düşüncelerini dile getirmiştir.¹⁷

Psikanaliz ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan C. G. Jung’a ise din, “İnsan zihninin biricik tutumudur.”¹⁸

Din yaşamımızın her anında gerekli olan unsurların başında gelir ve kişisel ilişkilerde önemli bir rol oynar. Din toplumdaki sosyal yapı ile bütünleşmiş bir haldedir. Günlük hayat dinî norm ve değerlere göre düzenlenir. Dinin etki boyutu, kişisel hayatı, başkalarıyla olan ilişkileri, gelecek tasarımı kısaca tüm davranışları etkileme potansiyeli taşır. Din inananlar için bir yaşam tarzı ve dünya görüşü sunar. Bunu inanç, değer ve ritüeller aracılığıyla düzenler.¹⁹ İçinde yaşanılan toplumun dini yapısı bireylerin sosyal davranışları üzerinde de etkilidir.²⁰

Her dini sistem inananlarından o dinin temel inanç ve esaslarını bilip kabul etmelerini ister. İnsanın iç dünyasında yer alan inançlar onun derin ve ayrılmaz bir parçasıdır. Din inananlara bir anlam sistemi oluşturur. Dinin insan hayatına anlam kazandırdığı herkes tarafından bilinen bir özelliktir. Özellikle doğum, ölüm, hastalık, kaza, doğal afet gibi kritik zamanlarda yaşanan travmalarda dinin insanlara kabul ve baş edebilme mekanizması sunması ruh sağlığına yapılmış olan önemli katkılardan biridir.

¹³ Necdet Subaşı, “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, *İslamiyet Dergisi* 5/4 (2002), 19.

¹⁴ Günay Tümer, *Dinler Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2017), 213.

¹⁵ Eric Fromm, *Çağdaş Toplumların Geleceği* (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003), 181.

¹⁶ Rudolf Otto, *The Idea Of The Holy*, çev. John W. Harvey (London: Oxford University Press, 1950), 176.

¹⁷ William James, *The Will to Believe, Pragmatism and Other Writings* (New York: Penguin Books, 2000), 198-218.

¹⁸ Carl Gustav Jung, *Din ve Psikoloji*, çev. Cengiz Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), 20-21.

¹⁹ İlhan Topuz, “Dini Değerlerin Karar Alma Süreçlerindeki Etkisi”, *Marife Dergisi* 13/3 (2013), 72.

²⁰ Fazlı Arabacı, “Türkiye’de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 44.

1.5. Dindarlık ve Dini Yönelim Biçimleri

Din ve dindarlık kavramları birçok çalışmada birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa ki din ile dindarlık birbirinden farklı anlamlara gelen kavramlardır. Dindarlık mensup olunan dine, kişiye, kültüre göre farklı anlamlara gelerek farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Dindarlık yaşantılanan dine karşılık gelen bir olgudur. Dindarlık, “kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibariyle belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır”.²¹ Dindarlık bireyin dinsel yapı ile kurduğu bağlılık ilişkisinin subjektif dışı vurumudur.

Psikolojinin davranışçı ekol temsilcilerinden biri olan Pavlov’a göre dindarlık güven arayışı olmakla birlikte içgüdüsel bir korunma ifadesidir. B. Malinowski dindarlığı, ölümsüzlük ve sonsuzluk umudunun yansması şeklinde tanımlar. Psikanalizin kurucusu olan Freud için dindarlık, zorlanıma yönelik bir arzuya dayanır. İnsanlar kendi hayallerinde uydurdıkları bir Tanrı’ya inanmak suretiyle bir yanılı ve yanılısama içindedir.²²

Uysal dindarlığı, “inançlı ya da herhangi bir dine mensup kişilerin dini yaşantıları”²³ şeklinde tanımlamıştır. Peker dindarlık için, “Dinin bireyin hayatına yansımış hali; Duygu düşünce, inanç, ve davranışlarında dinin aldığı şekil”²⁴ olarak ifade etmiştir.

Dindarlık hem bireysel hem de toplumsal bir olgudur. Hissetme yönüyle bireysel olan dindarlık sübjektifken, ortaya çıkma açısından toplumsal ve objektif bir karaktere sahiptir. Dindarlık bireysel ve toplumsal alanda dini inanç ve uygulamaların duygu, düşünce ve davranış şeklinde ortaya çıkma halidir. Dindarlık iç ve dış faktörlerden etkilenebilmektedir. Bundan dolayı etkilendiği derecede değişim gösterebilir. Dindarlık görece bir kavramdır. Birbirinden farklı anlamlara da sahip olan dindarlığın sınırlarını kesin olarak çizmek ve tüm boyutlarını kapsayacak bir yaklaşımda bulunmak zordur. Bireysel farklılıkların dindarlığa yansması olasıdır.²⁵ Aynı dine mensup kişiler dinlerini aynı şekilde ve seviyede yaşamayabilirler. Dindarlığın özünü, dinin tecrübe edilmesi oluşturur.

Bilim insanları, dinin farklı algılanışı ve yaşayış biçimlerinden dolayı dindarlığın genel hatlarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Özellikle Allport dinin bireysel ihtiyaçlardan kaynaklanıp, amaç ve iradeye göre değiştiğini belirtmiştir.²⁶

²¹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 22.

²² Sigmund Freud, *Bir Yanılısamanın Geleceği* (Ankara: Alter Yayıncılık, 2012), 68-69.

²³ Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın* (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 74.

²⁴ Hüseyin Peker, “Kur’an’a Göre Dindarlığın Boyutları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 42.

²⁵ Veysel Uysal, *Dinî Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996), 85.

²⁶ Gordon Allport, *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur (Ankara: Elis Yayınları, 2004), 147.

Bireylerin dini inanç, değer ve tutumlarını somutlaştırdığı davranışları gözlemlenerek o bireyin dini yönelimi hakkında fikir sahibi olunabilir. Kişinin her türlü etki ve tepkisi ve bunların derecesi onun dini yöneliminin birer göstergesidir.²⁷

Dindarlığı ölçme amacıyla yapılan çalışmalar zamanla farklı bakış açılarının oluşmasına neden olmuştur. 1950-60'lı yıllarda din psikologları dindarlığı tek boyutlu değerlendirmenin yeterli olmadığı sonucuna ulaşarak iki boyutlu yaklaşımlar sunmuşlardır. Psikometrik özelliklere yeterli düzeyde sahip dindarlığı bireysel boyutlarda değerlendiren bazı ölçekler vardır. Allport ve Ross tarafından iç kaynaklı ve dış kaynaklı dindarlık ölçekleri geliştirilmiştir²⁸; sorgulayıcı dindarlık ölçeği ise Batson tarafından ortaya konmuştur. Böylece Batson üçüncü dini yönelimin şeklini ortaya koymuştur.²⁹ “İç Kaynaklı ve Dış Kaynaklı” dini yönelim boyut ayrımı, önemli araştırmalarda dindarlığı ölçme amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır.

Allport din hakkında farklı duygu ve düşünceye sahip bireyler için dinin koruyuculuğunun aynı seviyede olamayacağını belirtmektedir. Bu farklılık; bireylerin dini benimseme derecesine, dinin motive etme gücüne ya da dini reddetme şeklindeki subjektif değerlendirmelerden kaynaklanmaktadır. Allport kendisinin geliştirmiş olduğu ‘dini yönelim’ kavramıyla bu farklılığı açıklamıştır. Bireyin dinle ilgili değerlendirmelerini ifade eden her çeşit tepkisi ve bunların derecesini ifade eden dini yönelim, kısaca; insanın din ile ilgili psikolojik yöneliminin bütünüdür.³⁰ Allport, dini yönelimi, (a) iç kaynaklı (intrinsic) ve (b) dış kaynaklı (extrinsic) dini yönelim şeklinde ikiye ayırmıştır. İç kaynaklı dini yönelimde temel hedef dinin kendisidir. Yani din başka bir amaç olmaksızın salt din olduğu için samimi bir şekilde, olduğu halde yaşantılanmaktadır. Dış kaynaklı yönelimde din bir araç olarak görülür bu tutumda amaç bireysel ve sosyal kazanımlar elde etmektir. İçsel dindarlıkta birey, hayattaki anlam ve amacını dinde bulur. Din bu kişiler tarafından ilke ve pratik olarak içselleştirilir. Dışsal dindarlıkta bireyler, dini fayda sağlayan bir araç olarak algılar.³¹ İçsel dindarlıkta sevgi, hoşgörü, iyi niyet, saygı gibi olumlu duygular bulunurken önyargı ve ayrımcılık gibi olumsuz tutumlardan uzak durulur. Dışsal dindarlık sahibi bireyler dini mevki sağlamak, güvenlik ihtiyacını karşılamak, teselli bulmak, sosyalleşmek amacıyla yaşantılanmaktadır. İçsel dindarlıkta öz, dışsal dindarlıkta şekil odaklanması mevcuttur.³²

Dine içsel ve samimi duygularıyla yönelen içsel dini yönelim formuna göre, bireyin davranışlarında Tanrı'nın memnuniyetini kazanmak dışında sosyal ya da kişisel herhangi

²⁷ Yakup Çoştu, “Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 122-124.

²⁸ Michael Argyle, *Psychology and Religion an Introduction* (London: Routledge, 2000), 31.

²⁹ Daniel Batson - Lerry Ventis, *The Religious Experience* (New York: Oxford University Press, 1993), 52-60.

³⁰ Gordon Allport - Michael Ross, “Personal Religious Orientation and Prejudice”, *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432 - 443.

³¹ Allport, *Birey ve Dini*, 13.

³² Özlem Güler, “Dini İnanç ve Psikolojik Sağlık İlişkisine Dair Bir Değerlendirme”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/8 (2010), 97.

bir fayda beklentisi olmadığı gibi bu eğilimdeki bireyler dine hizmet edilmesi gerekliliği konusunda da oldukça isteklidirler.³³ İçsel dini yönelimde din bireyin yaşamı anlamlandırmasında en önemli etkidir. Bu yönelime sahip kişiler için temel motivasyon kaynağı dindir.³⁴ Bu kişilere göre yaşamın her alanı din ile uyum içerisindedir. İçsel dini yönelimde birey Tanrı'ya ve dine içten ve samimi bir şekilde, herhangi bir karşılık beklemeden yönelir. Allport'a göre böyle bir dini duygu tüm yaşamı anlam ve motivasyonla dolduracaktır.³⁵

İçsel dini yönelimden farklı hatta ona zıt kutupta yer alan dışsal dini yönelimde bireyler dini, belli bir amaç uğruna kullanırlar. Dış güdümlü dini yönelimde, kişi sosyal ilişkiler geliştirmek, toplumsal statü elde etmek veya statüsünü yükseltmek gibi sosyal faydalar sağlamak amacıyla ya da teselli elde etmek, güvenlik ihtiyacını sağlamak, rahatlık hissetmek gibi psikolojik faydalar amacıyla dine yönelir.

Günümüzde bireyselleşmenin ön plana çıkmasıyla birlikte geleneksel öğretilerden farklı bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Post modern yaşamın berberinde getirdiği değişimler düşünsel alanda da kendini göstermiş dindarlık dış güdümlü veya sorgulayıcı olacak şekilde çeşitlenmiştir. Faydacı ve dogmatik bir anlayışa sahip dindarlık sevgi temelini ve dinin özünün kaçırılmasına neden olabilmektedir.

İçsel ve dışsal temel ayrıma ek olarak "sorgulayıcı (quest) dini yönelim" boyutu da varoluşsal çerçevede sorgulayıcı bir dindarlık modelini temsil eder. Sorgulayıcı dini yönelime göre dini sorgulamalar yanlış bir davranış değildir. Bu görüşü benimseyenlere göre sorgulama dini gelişimin ayrılmaz bir parçasıdır. Sorgulayıcı dini yönelim dine şüpheyle yaklaşır varoluşsal sorulara cevap bulmaya çalışır. Bu görüşü benimseyenlere göre dini inançlarda değişim olabilir. Sorgulayıcı yönelim, nihai ve mutlak cevaplara karşı çıkarak her şeyin değişebilirliğini savunur. Din ve dinin öğretileri sorgulanabilir.³⁶

Katı kuralcı dini yönelim ise sorgulayıcı dini yönelimin karşıtıdır. Katı kuralcılıkta sorgulamadan dinin kuralları uygulanır ve din asla değiştirilemez. Altemeyer & Hunsberger'e göre Tanrı ve dini öğretiler değişmez hakikatlere dayanır.³⁷ Dini fundamentalistlere göre kutsal her zaman hayatın merkezindedir. İçsel ve dışsal dini yönelim dini inançtaki motivasyonla ilgiliyken, sorgulayıcı ve katı kuralcı dini yönelim kişinin dini ne şekilde benimsediği ile ilgilidir. İç ve dış güdümlü dini yönelimde duygusal ve davranışsal taraf, sorgulayıcı ve katı kuralcı dini yönelimde bilişsel karakter daha

³³ Allport - Ross , "Personal Religious Orientation and Prejudice", 433.

³⁴ Michael Donahue, "Intrinsic an Extrinsic Religiousness: Review and Meta Analysis", *Journal of Personality and Social Psychology* 48/2 (1985), 415.

³⁵ Gordon Allport, "Religion and Prejudice", *The Crane Review* 2 (1959), 7.

³⁶ Nilüfer Ercan, *Evlilikte Kadına Yönelik Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumların Yordayıcıları: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, Sistemi Meşrulaştırma ve Dini Yönelim* (Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 21.

³⁷ Bob Altemeyer - Bruce Hunsberger, "Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest and Prejudice", *The International Journal for the Psychology of Religion* 2 (1992), 118.

baskındır. Sonuç olarak dine yönelme biçimi her bireyde farklılık göstermektedir. Din bazı kişiler için üzerinde konuşulması, yorumda bulunulması tamamen yapılmaması gereken hatta dinden çıkmaya neden olabilecek bir tabu iken, bazı kişiler için ise önce akıl süzgecinden geçirilip değerleri öğrenildikten sonra kurallarına uyulması gereken bir sistemdir. Dine sadece içinden geldiği için, samimi duygularıyla yönelen bireyler olduğu gibi, toplumda iyi bir konum kazanmak ve dışlanmamak için dini kurallara bağlı yaşayan kişilerin olduğunu da görmek mümkündür. Dindarlık tanımına ve uygulama amacına göre dindarlık ölçme araçları farklılaşmaktadır.

2. ÖRNEKLEME AİT GENEL BİLGİLER

2.1 Bulgular

Tablolarda çalışmaya katılan örneklem grubunun demografik bilgilerine ve Dini Yönelim Ölçeği'nden elde edilen verilerin analizine yer verilmiştir. Rastlantısal olarak seçilen 122 katılımcıya sosyo-demografik anket ve Nilüfer Ercan'ın revize ettiği Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği uygulanmıştır. İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi olarak $\alpha=0,05$ kabul edilmiştir. Çalışmamız için toplanan veriler SPSS v25 veri setine analiz için aktarılmıştır.

2.1.1. Dini Yönelim Ölçeği

Tablo 1: Dini Yönelim Ölçeği

Roman Birey (n=122)	
Medyan (min-max) /Ort+Std.Sap	
Dini Yönelim Ölçeği	113,29 ± 12,17
İDY	41 (29-42)
DDY	30 (15-35)
KKDY	29 (15-35)
SDY	14,5 (5-34)

Tablo 1'de, dini yönelim biçimlerinin alt ölçekleri raporlanmıştır. Roman bireylerin Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçek puan ortalaması 113,29 olarak bulunmuştur. Roman bireylerin içsel dini yönelim(İDY) puanı 41, dışsal dini yönelim(DDY) puanı 30, katı kuralcı dini yönelim(KKDY) puanı 29, sorgulayıcı dini yönelim(SDY) puanı 14,5 olarak tespit edilmiştir.

2.1.2. Yaş ve Dini Yönelim

Tablo 2: Yaş Dağılımı

Yaş	n	Medyan(min-max)
Roman	122	37 (18-80)

Örneklem grubumuzdaki Roman bireyler 18 ve 80 yaş arasındaki katılımcılardan oluşmakta, ortalama 37 yaşındaki bireylerden meydana gelmektedir.

Tablo 3: Yaş Değişkenine Göre Dini Yönelim

		Roman Bireyler (n=122)	
		r	p
Yaş	İDY	-0,002	0,979
	DDY	-0,012	0,896
	KKDY	0,119	0,191
	SDY	-0,073	0,424
	Dini Yönelim Ölçeği	-0,007	0,940

Roman bireylerde yaş ile ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

2.1.3. Cinsiyet ve Dini Yönelim

Tablo 4: Cinsiyet Değişkenine Göre Dini Yönelim

	Roman Kadın (n=49)		Roman Erkek (n=73)		
	Medyan(min-max) /Ort±Std.Sap		Medyan(min-max) /Ort±Std.Sap		p
Dini Yönelim Ölçeği	113,77 ± 11,50		112,97 ±12,67		0,723
İDY	41	(35-42)	42	(29-42)	0,530
DDY	30	(15-35)	29	(15-35)	0,604
KKDY	30	(15-35)	29	(15-35)	0,186
SDY	14	(5-30)	15	(5-34)	0,352

Katılımcı grubumuzdaki Roman bireylerin %40,2'si kadınlardan, %59,8'i erkeklerden oluşmaktadır. Kadın Romanların Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçek puan ortalaması 113,77 iken; erkek Romanların 112,97 olarak tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların dışsal ve katı kuralcı dini yönelim puanları(30) istatistiksel olarak anlamlı olmasa da çok az bir farkla erkeklerden(29) daha fazladır. Erkeklerin ise içsel(42) ve sorgulayıcı(15) dini yönelim puanları istatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadın katılımcılardan çok az bir farkla daha yüksektir.

2.1.4. Sosyo-Ekonomik Düzey ve Dini Yönelim

Tablo 5: Sosyo-Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Dini Yönelim

	Roman Bireyler (n=122)	
	r	p
Sosyo Ekonomik Düzey		
İDY	0,053	0,564
DDY	-0,052	0,567
KKDY	-0,016	0,864
SDY	0,081	0,378
Dini Yönelim Ölçeği	0,020	0,826

Roman bireylerde sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur.

2.1.5. Eğitim ve Dini Yönelim

Tablo 6: Eğitim Düzeyi

Eğitim	Roman Birey	
	Frekans	Geçerli Yüzde
Okula Gitmemiş	32	26,2
Okur Yazar	17	13,9
İlkokul	42	34,4
Ortaokul	24	19,7
Lise	5	4,1
Ön Lisans	1	0,8
Lisans	1	0,8
Toplam	122	100,0

Romanlar arasında %26,2 oranında hiç okula gitmeyen bireyler olduğu gibi, %13,9 oranında yalnızca okur-yazar olan bireyler de bulunmaktadır. En fazla %34,4 oranında ilkokul, %19,7 ortaokul, %4,1 lise, en az %0,8 ön lisans ve %0,8 oranında lisans mezunu bireyler bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki eğitim düzeyi Roman bireylerde oldukça düşük kalmaktadır.

Tablo 7: Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dini Yönelim

		Roman Bireyler (n=122)	
		r	p
Eğitim	İDY	0,026	0,775
	DDY	-0,377	<0,001
	KKDY	-0,046	0,618
	SDY	-0,028	0,764
	Dini Yönelim Ölçeği	-0,199	0,028

Eğitim düzeyi ile Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutlarından “dışsal dini yönelim” arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe Roman bireylerin dışsal dini yönelimi azalmaktadır.

Roman bireylerde eğitim düzeyi ile Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutlarından içsel dini yönelim, katı kuralcı dini yönelim ve sorgulayıcı dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Sonuç

Evrensel bir fenomen olduğu bilinen din bütün toplumlarda görülen kurumdur. Dinin insanların duyu, düşünce, tutum ve davranışlarını belirleme özelliği olduğu gibi insanlar arası ilişkileri ve toplumsal hayatı düzenleme işlevi de bulunmaktadır. Din, insani deneyimlerin merkezinde yer almaktadır. Araştırmamızda Roman bireylerin dini yönelim biçimlerinin demografik değişkenlere göre istatistiksel olarak farklılaşıp farklılaşmadığı ile ilgili bulgular tartışılmıştır.

Her insanın dini yönelim biçimi birbirinden farklıdır. Bu durum dindarlık-insan ilişkisinin subjektif olduğunu gösterir. Dini yönelim biçimimiz düşünme şeklimizi, başkalarıyla nasıl ilişki kurmamız gerektiğini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Din soyut ve kavramsal bilgilerden oluşur. Teolojik inançlar bütünü olan dindarlığın düşüncelerimiz ve hislerimizle ilişkili olduğu bilinmektedir. Dini yönelim epistemik ve teolojik olarak bilincimizde yer almaktadır. Bilinçli bir şekilde dindarlık kavramının içeriğini doldururuz. Türkiye'deki Romanların geneli İslamiyet'i benimsemelerine rağmen toplumun birçok kesimi tarafından dine ilgisiz veya dinsiz gibi etiketlerle anılabilmektedir. Örneklem grubumuzdaki Roman bireyler Allah'a olan inanç ve bağlılıklarını sürekli olarak ifade etmişlerdir. Din onların hayatının merkezinde yer almaktadır. Görüşmecilerimiz ölçek maddelerini değerlendirirken Müslüman olduklarını ısrarla vurgulamıştır. Roman bireylerin Dini Yönelim Ölçeği puan ortalaması 113,29 olarak bulgulanmıştır. Dini Yönelim Ölçeği'nden alınabilecek minimum değer 21 iken, maksimum değer 147'dir. Araştırmamızın sonucuna göre Romanların genel dindarlık puanının yüksek olduğu söylenebilir.

Romanlara yönelik önyarguların genellikle yaşantı ve dini inançlarına yönelik olduğu bilinmektedir. Oysaki İslamiyette soy veya ırk ayrımı yapılmaksızın Allah karşısında tüm insanlar eşittir. Üstünlük soy veya ırkla değil imanla kazanılır. Kim Allah'ın emir ve yasaklarına uyup bunlara saygı gösterirse Allah katında derecesi ona göre yükselir. Kuran-ı Kerim'de ³⁸ bildirildiği gibi, "...Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün(kerim ve değerli) sayılanınız, (ırk ya da soyca değil) takvaca(kötülükten sakınma, iyilikte yarışma konusunda) en ileride olanlarınızdır. Şüphesiz Allah(her şeyi hakkıyla) Bilendir, Habir'dir."

Yaşın artmasıyla birlikte deneyim çeşitliliği çoğalmakta bireyler kendi iç dünyalarına yönelerek kişisel gelişimlerine ağırlık verebilmektedir. Yaşın artmasıyla birlikte ölüm bilincine vararak dine yönelim de artmaktadır. Çalışma grubumuzdaki Roman bireylerde yaş ile ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Yaş ortalaması 37 olduğu için yaşa göre dini yönelim biçimleri değişiklik göstermemiş olabilir. Benzer şekilde Yakut'un³⁹ 429 öğretmen örnekleme yapmış olduğu 'Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi' çalışmasında içsel motivasyonel dindarlık puanı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir. Yaşam boyu gelişim teorisyenleri bireylerin, yaş aldıkça kendi içsel denetimlerini artırıp günlük yaşam normlarından uzaklaşabildiklerini belirtirler.⁴⁰ Yaş ilerledikçe iç güdümlü dindarlık, toplam dindarlık puanı artabilmektedir. Çalışmamızdaki Roman bireylerin yaş ortalaması 37 olmakla birlikte, toplam dindarlık(113,29) ve iç güdümlü dindarlık puanı(113,29) ortalamasının üstünde tespit edilmiştir. Taplamacıoğlu⁴¹ ve Uysal'ın⁴² araştırma sonuçlarına göre yaş ile birlikte dindarlık da yükselmektedir. Araştırma bulgumuz diğer çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde yetişkinlerin dine gençlerden daha fazla yöneldiği anlaşılmaktadır. Bunu dindarlığın yaşla birlikte artmasıyla açıklayabiliriz.

Cinsiyet değişkeni söz konusu olduğunda kadın Romanların Dini Yönelim Ölçek puan ortalaması 113,77 iken; erkek Romanların 112,9 olarak tespit edilmiştir. Dışsal ve Katı Kuralcı Dini Yönelim Puan ortalaması kadınlarda 30, erkeklerde 29 olmakla birlikte hem kadınlarda hem de erkeklerde dışsal ve katı kuralcılıkta minimum değer 15, maksimum değer 35 olarak bulgulanmıştır. Kadın katılımcıların dışsal ve katı kuralcı dini yönelim puanları istatistiksel olarak anlamlı olmasa da çok az bir farkla erkeklerden daha yüksektir. Kadınların İçsel Dini Yönelim Puanları minimum 35, maksimum 42 olmakla birlikte ortalama 41 iken, erkeklerde minimum 29, maksimum 42, ortalama ise 42'dir. Sorgulayıcı Dini Yönelim Puanı kadınlarda minimum 5, maksimum 30, ortalama 14'tür. Erkekler de ise

³⁸ Kur'ân-ı Kerim Meâlî, çev. Abdullah Akgül (İstanbul: Furkan Neşriyat, 2023), el- Hucurat 49/13.

³⁹ Selahattin Yakut, *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi: Polatlı Örneği* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016),117.

⁴⁰ Carol Ryff - Burton Singer, "Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being", *Journal of Happiness Studies* 9 (2008), 23.

⁴¹ Mehmet Taplamacıoğlu, "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 149-150.

⁴² Veysel Uysal, "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma", *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 267.

Sorgulayıcı Dini Yönelim Puanı minimum 5, maksimum 34, ortalama ise 15 olarak tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olmasa da erkeklerin içsel ve sorgulayıcı dini yönelim puanları kadın katılımcılardan çok az bir farkla daha yüksektir. Kadın ve erkeklerde en yüksek değer içsel dini yönelimi oluştururken en düşük değer sorgulayıcı dini yönelimi oluşturmaktadır. Buradan hareketle hem kadın hem de erkek Romanların dine sorgulamadan, içsel ve samimi duygularla yöneldiğini söyleyebiliriz. Cinsiyet değişkeni söz konusu olduğunda alan yazında yapılan çalışmalar da göstermektedir ki araştırma bulgusuyla benzeşen ama anlamlılık seviyesine ulaşmayan çalışmalar mevcuttur. Eryücel⁴³ Din Görevlilerinde Düşünme Stilleri ve Dini Başa Çıkma adlı araştırmasında din görevlisi olan örneklem grubundaki 176 bireyin cinsiyet değişkeninin, dışsal dini yönelim ve fundamental dini yönelimi yordadığı, erkeklerin kadınlara göre daha fazla dışsal ve fundamental dini yönelime sahip olduğu bulgulanmıştır. Koç'un⁴⁴ yapmış olduğu Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki isimli alan araştırmasında erkeklerin kadınlara oranla içsel dini yönelim eğiliminin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadının toplumsal konumu yapılan araştırma sonuçlarını etkilemektedir. Bilindiği üzere eski zamanlardan beri kadınların toplumsal rolü daha çok ev ile sınırlanmış, ev işi ve çocuk bakımından tek veya en çok sorumlu olarak kadın görülmüştür. Tarhan: Kadınlar erkeklere göre kendilerini mücadele etme güçleri az, kuvvet dereceleri daha düşük ve kendilerini daha zayıf hissetmelerinden kaynaklı, kendini koruyan ve kollayan ilahi bir güce daha çok yöneldiklerini ifade etmektedir. Kadınlarda daha baskın olarak görülen şefkat duygusu dinin önerdiği "merhamet" duygusuyla benzeştiği için, psikolojik olarak kadınlar dine daha yatkın olabilmektedir.⁴⁵ Gerek yetiştirilme stiline farklılık gerek toplumun tutumu cinsiyetler arasında kadın ve erkeklerin farklı dini yönelim biçimleri geliştirilebilmesine neden olabilmektedir.

Literatürde kadınların erkeklerden daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olduğu anlamlı farklılaşmalar bulgulayan çalışmalar da bulunmaktadır. Cirhinlioğlu ve Ok'un⁴⁶ Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar çalışması kapsamında yapmış oldukları meta-analizde kadınların dindarlık düzeylerinin erkeklerin dindarlık düzeyinden daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Strickland ve Shaffer aynı mezhepten liberal ve daha muhafazakâr Protestan iki kilise üyeleriyle bir çalışma yapmışlardır. İçsel yönelimli kişilerin dışsal yönelimli kişilere göre kadın, yaşça büyük, iyi eğitilmiş ve kiliseye katılma sıklığı fazla özelliklere sahip olduğu görülmüştür.⁴⁷ Dini yönelim kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak kadınların erkeklere oranla daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Pierce ve arkadaşları tarafından yürütülen bir

⁴³ Sema Eryücel, "Din Görevlilerinde Düşünme Stilleri ve Dini Başa Çıkma", *Turkish Studies* 12/13 (2017), 240.

⁴⁴ Mustafa Koç, *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 126.

⁴⁵ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 333.

⁴⁶ Fatma Gül Cirhinlioğlu – Zeyir Ok, "Kadınlar mı Yoksa Erkekler mi Daha Dindar?", *Zfwt: Zeitschrift für die Welt der Türken* 3/1 (2011), 133.

⁴⁷ Bonnie Strickland - Scott Schaffer, "I-E, I-E & F", *Journal for The Scientific Study of Religion* 10 (1971), 366-369.

çalışmada ise dışsal dini yönelim eğiliminde kadınların erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁸ Kadınların eğitim düzeyinin artması ve toplumsal hayatta daha görünür olmaya başlamaları toplumsal cinsiyet rollerini etkileyebilmektedir. Kadınların, toplumsallaşma ve eğitim sürecinde öğrendiklerinden dinî hayata daha kolay yönelebildikleri söylenebilir.

Göçebe yaşam biçiminden dolayı Romanlar kendilerinin ve çocuklarının eğitimine özen gösteremediği söylenebilir. Yerleşik düzene geçen Romanların çevresinde okul ve camii bulunmasına rağmen yine de eğitim hizmetinden yeterince yararlanmadığı bilinmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında ekonomik sıkıntılar sonucu çocukların bile çalışması veya dilendirilmesi, başkaları tarafından dışlanma, temizlik problemleri sıralanabilir.⁴⁹ Araştırma alanımızdaki Romanlar aile kurumuna ve çocuklara büyük önem verdiklerini söylemekte, bundan dolayı çocukları okula devam konusunda zorlamadıklarını dile getirmişlerdir. Ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması hatta okuma yazma bile bilmemeleri çocukların eğitim hayatını olumsuz etkileyebilir.

Araştırma grubumuzda bulunan Roman bireylerin eğitim düzeyi oldukça düşük düzeydedir. Buna rağmen eğitim düzeyi ile Dini Yönelim Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutlarından dışsal dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Yani eğitim düzeyi azaldıkça Roman bireylerin dışsal dini yönelimi artmaktadır. Eğitimin düzeyindeki yükseklik dışsal dini yönelimi azaltmaktadır. Elde ettiğimiz bulgulardan hareketle eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte bireylerin sosyal ilişki geliştirmek, toplumsal statü elde etmek, güvenlik ihtiyacı karşılamak, teselli bulmak gibi nedenlerle dine yönelmeyi tercih etmediği söylenebilir. Bunun yanında Roman bireylerde eğitim düzeyi ile Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutlarından içsel dini yönelim, katı kuralcı dini yönelim, sorgulayıcı dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. ($r=0,026$ $p=0,775$; $r=-0,046$ $p=0,618$; $r=-0,028$ $p=0,764$) Bireylerin dine kendi çıkarları doğrultusunda hizmet eden bir kurum şeklinde yönelmeleri yerine samimi duygularla yönelmeleri daha sağlıklı bir tutum olduğu bilinmektedir. Literatüre bakıldığında Ayten'in⁵⁰ araştırma sonucunda eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte olumsuz dini başa çıkma da yükselmektedir. İlköğretim ve lise düzeyindeki katılımcıların olumlu dini başa çıkma ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemizde yaşayan Romanların kapalı tarzda yaşamları onların dinî inanç ve yaşamları hakkında eksik ve yanlış bilgi sahip olmamızı kolaylaştırmıştır. Örgün ve dini eğitimden uzak bir hayat sürseler bile Romanların dini konulara olan ilgileri ve hassasiyetleri ilimizi çekmiştir. Fakat eğitim hizmetinden faydalanmadıklarından dolayı dinî bilgi eksiklikleri

⁴⁸ John Pierce, "Gender Differences in Death Anxiety and Religious Orientation Among US High School and College Students", *Mental Health, Religion & Culture* 10/2 (2007), 143-150.

⁴⁹ Jean-Pierre Liegeois, "Roms en Europe" (Avrupa'nın Romanları), çev. Dış Politika Enstitüsü, (Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2008), 77-78.

⁵⁰ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 102-103.

bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarımda makineleşme yaygınlaşmış köyden kente göçler hızlıca artmıştır. Bu durum kentlerin yapısında da değişikliğe neden olmuştur. Şehirler göçlerin hızlı bir şekilde yayılmasını sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda kaldıramamıştır. Bunun sonucu olarak şehirlerin çevrelerinde gecekondulaşma artmıştır. Karlıdağ ve Marsh'ın⁵¹ da ifade ettiği gibi Romanlar genellikle gecekondulaşmanın olduğu bu yerlerde ikamet etmekte, ciddi bir yoksulluk ve dışlanma problemiyle birlikte yaşamaktadır.

Görüşmelerimizi gerçekleştirdiğimiz örneklem grubundaki Roman bireylerin evleri genellikle tek katlı, gecekodu tipi yapıdadır. Maddi durumları iyi olan Romanlar ise Romanların ağırlıklı olarak yaşadıkları mahallelerden ayrılmayıp buradaki yaşam alanlarını düzenlediği gözlemlenmiştir. Roman bireylerde sosyo-ekonomik düzey değişkeni ile Dini Yönelim Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği'nin alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Benzer şekilde "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı" adlı çalışmasında Yoğurtçu⁵², dindarlık ile ekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki tespit etmemiştir. Dindarlığı etkileyen önemli faktörlerin başında gelen sosyo-ekonomik düzey ile ilişkili araştırmalarda çalışma sonucumuzdan farklı sonuçlar elde edilmiş, genelde ekonomik düzeyin artmasıyla dindarlığın azalma göstereceği yönünde tespit edilmiştir.⁵³ Buna göre ekonomik düzeyi düşük kişilerin dini inançlara bağlılığının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak dinler maddiyata düşkünlüğün ve servet kazanmanın ilk amaç kabul edilmesinin kötü sonuçlar doğurarak dünyayı felâkete götüreceğini ifade etmektedir.⁵⁴ Peygamberler ve kutsal kitaplarda dünya sevgisi ve mala düşkünlük endişe duyulacak şeylerdendir. Bunun sonucunda ahiret hayatından uzaklaşma ve dünyevileşme de artma beraberinde gelebilmektedir.

Romanlar atalarından gelen özelliklerden bazılarını meslek olarak kullanmışlardır. Demircilik, kalaycılık, bakırcılık, sepetçilik gibi zanaatlarla uğraşmışlardır.⁵⁵ Bu meslek grupları Romanların günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yetse bile onları maddi yetersizlikten kurtaramamıştır. Örneklem grubumuzdaki Romanlar işe alım sürecinde sırf Roman oldukları için elendiklerini söylemişlerdir. Roman bireyler yaşam biçimleri ve iş hayatındaki tutumları, meslek seçimleri nedeniyle toplum tarafından çoğu zaman ötekileştirildiği söylenebilir.

⁵¹ Ebru Uzpeder vd. (ed.), *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi* (İstanbul: Mart Matbaacılık, 2008), 142.

⁵² Fatma Yoğurtçu, *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 60.

⁵³ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 260.

⁵⁴ Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009), 18.

⁵⁵ Özkan, *Türkiye Çingeneleri*, 64.

Araştırmamızda öncelikle Roman bireylerin dini yönelim biçimleri tespit edilmiştir. Ayrıca örneklem grubunun demografik değişkenlerle dini yönelim biçimleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmamız sonucu elde edilen bulgular:

-Roman bireylerde dini yönelim puanı ortalamasının üzerinde olacak şekilde 113,29 olarak tespit edilmiştir.

- Roman bireylerin dini yönelim puanları sırasıyla içsel dini yönelim(41), dışsal dini yönelim(30), katı kuralcı dini yönelim(29), sorgulayıcı dini yönelim(14,5) olarak tespit edilmiştir.

- Roman bireylerde yaşa göre ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiş; yaş ile birlikte iç güdümlü dindarlık ve toplam dindarlık puanında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Roman bireylerde cinsiyete göre ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olmasa da kadın Romanların genel dindarlık düzeyi ile dışsal ve katı kuralcı dini yönelimleri erkeklerden daha yüksektir. Erkeklerin ise içsel ve sorgulayıcı dini yönelimleri kadın katılımcılardan daha yüksektir.

- Roman bireylerde ekonomik düzeye göre ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Genel olarak ekonomik düzeyi düşük olan Roman bireylerin, dindarlık ve iç güdümlü dindarlıkları yüksektir.

- Eğitim düzeyi ile dini yönelim arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Roman bireylerde eğitim düzeyi yükseldikçe dışsal dini yönelim azalmaktadır.

Araştırmamızı yaptığımız Yıldırım İlçesi'nde yaşayan Roman bireylerde dinin önemli bir yer tuttuğu fakat dini kuralları uygulama açısından aksaklıklar yaşandığı düşünülmektedir. Romanların yeterli din bilgisine sahip olmadığı söylenebilir. Ülkemizde dini yönelim biçimlerinin çalışılmış olsa da dezavantajlı gruplarla çalışmaların az olması dikkat çekmektedir. Konunun detaylı olarak incelenmeye çalışılması, literatürün yeni çalışmalarla zenginleştirilmesi ve karşılaştırma yapabilmeye olanak sağlaması açısından önem teşkil etmektedir. Biz toplumun yeterince görünür olmayan bir parçasını görünür kılmaya çalışarak, toplumun parçalarının toplamından daha büyük bir yapı teşkil ettiğini göstermeye çalıştık. Farklı gruplarla yapılacak benzer çalışmaların önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça | References

- Allport, Gordon. "Religion and Prejudice". *The Crane Review* 2 (1959), 1-10.
- Allport, Gordon - Ross, Michael. "Personal Religious Orientation and Prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432-443.
- Allport, Gordon. *Birey ve Dini*. çev. Bilal Sambur. Ankara: Elis Yayınları, 2004.
- Altemeyer, Bob - Hunsberger, Bruce. "Authoritarianism, Religious Fundamentalism, Quest and Prejudice". *The International Journal for the Psychology of Religion* 2 (1992), 113-133.
- Altınöz, İsmail. *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2005.
- Arabacı, Fazlı. "Türkiye'de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri". *Dini Araştırmalar Dergisi* 6/16 (2003), 39-54.
- Argyle, Michael. *Psychology and Religion an Introduction*. London: Routledge, 2000.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Batson, Daniel - Ventis, Lerry. *The Religious Experience*. New York: Oxford University Press, 1993.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül - Ok, Üzeyir. "Kadınlar Mı Yoksa Erkekler Mi Daha Dindar?". *Zfw: Zeitschrift für die Welt der Türken* 3/1 (2011), 121-141.
- Çoştu, Yakup. "Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım: Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (2009), 119-139.
- Donahue, Michael. "Intrinsic an Extrinsic Religiousness: Review and Meta Analysis". *Journal of Personality and Social Psychology* 48/2 (1985), 400-419.
- Duygulu, Melih. *Türkiye'de Çingene Müziği*. İstanbul: Pan Yayınları, 2006.
- Ercan, Nilüfer. *Evlilikte Kadına Yönelik Fiziksel Şiddete İlişkin Tutumların Yordayıcıları: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik, Sistemi Meşrulaştırma ve Dini Yönelim*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Eryücel, Sema. "Din Görevlilerinde Düşünme Stilleri ve Dini Başa Çıkma". *Turkish Studies* 12/13 (2017), 215-244.
- Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Ankara: Alter Yayıncılık, 2012.
- Fromm, Eric. *Çağdaş Topluların Geleceği*. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 2003.
- Güler, Özlem. "Dini İnanç ve Psikolojik Sağlık İlişkinine Dair Bir Değerlendirme". *Toplum Bilimleri Dergisi* 4/8 (2010), 83-95.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Jung, Carl Gustav. *Din ve Psikoloji*. çev. Cengiz Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları, 2014.
- Kenrick, Donald. *Çingeneler Garj'dan Thames'e*. çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Homer Kitapevi, 2006.
- Koç, Mustafa. *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki*.

- Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kolukırcık, Suat. *Yeryüzünün Yabancıları*. İstanbul: Simurg Yayınları, 2008.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Abdullah Akgül. İstanbul: Furkan Neşriyat, 2023.
- Kurt, Abdurrahman. "Dindarlığı Etkileyen Faktörler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009), 1-26.
- Liegeois, Jean-Pierre. *Roms en Europe. (Avrupa'nın Romanları)*. çev. Dış Politika Enstitüsü. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2008.
- Marsch, Adrian. "Etnisite ve Kimlik: Çingenerin Kökeni". *European Roma Rights Center Series* 17 (2008), 19-27.
- Onay, Ahmet. *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Otto, Rudolf. *The Idea of The Holy*. çev. John W. Harvey. London: Oxford University Press, 1950.
- Özkan, Ali Rafet. *Türkiye Çingeneri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Peker, Hüseyin. "Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 41-49.
- Pierce, John. "Gender Differences in Death Anxiety and Religious Orientation Among US High School and College Students". *Mental Health, Religion & Culture* 10/2 (2007), 143-150.
- Ryff, Carol - Singer, Burton. "Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being". *Journal of Happiness Studies* 9 (2008), 13-39.
- Sal, Ayşın. *Türkiye'de Yaşayan Çingenerin Sanatsal Olarak Ele Alınışı*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Strickland, Bonnie - Schaffer, Scott. "I-E, I-E & F". *Journal for The Scientific Study of Religion* 10 (1971), 366-369.
- Subaşı, Necdet. "Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler". *İslamiyet Dergisi* 5/4 (2002), 17-40.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 141-152.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.
- Topuz, İlhan. "Dini Değerlerin Karar Alma Süreçlerindeki Etkisi". *Marife Dergisi* 13/3 (2013), 69-88.
- Tümer, Günay. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2017.
- Uysal, Veysel. "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma". *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3-4 (1995), 263-271.
- Uysal, Veysel. *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.
- Uysal, Veysel. *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Uzpeder, Ebru vd. (ed.). *Biz Buradayız: Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. İstanbul: Mart Matbaacılık, 2008.
- Yakut, Selahattin. *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi: Polath Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- William, James. *The Will to Believe*. New York: Penguin Books, 2000.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Yavuz, Kerim. *Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basın Evi,

1987.

Yoğurtçu, Fatma. *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Ek: Etik Kurul Onayı / Ethics Committee Approval



BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI KARARI

OTURUM TARİHİ
27 Ağustos 2021

OTURUM SAYISI
2021-07

KARAR NO 17: Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Beyza ATAN'ın "Roman Bireylerin Tanrı Algısı, Dini Yönelim ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Karşılaştırmalı Bir Saha Araştırması" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Beyza ATAN'ın "Roman Bireylerin Tanrı Algısı, Dini Yönelim ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Karşılaştırmalı Bir Saha Araştırması" adlı tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ercühan YILMAZ
Kurul Başkanı



Prof. Dr. Abamüslim AKDEMİR
Üye

Prof. Dr. Doğan ŞENYÜZ
Üye

Prof. Dr. Ayşe OĞUZLAR
Üye

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
Üye

Prof. Gülşay GÖĞÜŞ
Üye

Prof. Dr. Alev SINAR UĞURLU
Üye